

Klasszikus magyar irodalmi alkotások hanglezfelvételei

1978-ban is jónéhány olyan hanglez jelent meg, mely elsősorban irodalmi vonatkozásai miatt érdekes. Kezdjük a sort a legnagyobb vállalkozással: Szinetár Miklós rendezésében Lukács Sándor, Molnár Piroška és Haumann Péter főszereplésével hallhatjuk Madách Imre főművét, *Az ember tragédiáját*. (Hungaroton SLPX 13805-09) A rendezőnek minden igyekezete arra irányult, hogy modern tragédiát szóltaltasson meg, színészválogatása is azt jelzi, hogy a művet elsősorban intellektuális eszközökkel akarta hozzáférhetővé tenni a hallgató számára. Ez részben természetes, hiszen a látvány híján a színészeknek hanggal kell közvetíteniök a tragédia árnyalatait, még gesztusaikra sem hagyatkozhatnak. Ilyen körülmények között legnehezebb talán azt az egységet megteremteni, melyet egy jól kézben tartott, irányított színészegyüttes a színpadi hatáseffektusok között meg tud valósítani. Nyilvánvaló, hogy a lemezen történő rendezés munkája nálunk még alig-alig rendelkezik kellő elméleti alapokkal, a rendező a benneelő akusztikai képet igyekszik életre kelteni, ez a kép azonban nem feltétlenül hozza felszínre a darab minden – a színpad hatástörvényeinek is alárendelt – árnyalatát. S ami még nehezíti a dolgát: nyilván a hallgatóban is él egy akusztikai kép, melyet a korábbi előadások és a maga olvasmányai formáltak többé-kevésbé véglegessé.

A lemezfelvételnak az a nagy kérdése: találkozik-e a kettő, a rendező által sugallt élmény és a hallgató várákozása. A Tragédia felvételének esetében meg is valósult, és nem is. Haumann Péter szinte hibátlan Lucifer. Ő az a színész, aki a hangjával is játszani tud, s egy rezzenéssel, árnyalattal ki tudja fejezni, amit a mozdulatok, szemvillanások segítségével itt nem mondhat el. Színpadi emlékeinkben természetesen Major Tamás Luciferje a legelőbb, Haumann azonban ha nem feledtetni is az ő alakítását, mindenesetre mérkőzhet vele s bizonyos pontokon olyan rejtett finomságokat is éreztetni tud, amelyekre eddig talán föl sem figyeltünk. Lukács Sándor hangja – és intellektusa – talán nem ily gazdag. Ő kissé egysíkú Ádám, aki töprengve halad végig a történelem különféle alakváltozatain, hiányzik azonban belőle az elesettség, a kiszolgáltatottság és a felemelkedni tudó lázadás. Molnár Piroška oly sok nagy szerepemlék után rendkívül nehéz helyzetben van Éva szerepében. Korrekten, szépen, érthetően elmondja szerepét. Ebben az Évában azonban hiába keresnénk a madáchi egyik legszebb és legizgalmasabb jellemvonását: az örök nőiséget. Félelmetes erővel szól Bessenyei Ferenc, mint az Úr, s szívesen emlékezzünk Kállai Ferenc, Garas Dezső, Gelley Kornél és Avar István szövegmondására, azaz virtuális játékára is. (A lemezhez Sötér István írt kitűnő kísérő tanulmányt.)

Bessenyei Ferenc három lemezen elmondja *Az apostolt*. Mit elmondja? Eldörgi, elzokogja, végigelmélkedni, s közben szinte fogható, tapintható közelségbe hozza Petőfinek ezt a kivételes hőst, akiben megírta önmagát is, s azt is, akivé szeretett volna lenni. (A felvételt Ádám Ottó rendezte.) Bessenyei egyike legvilágosabban, legszebben beszélő színészeinknek, s neki sikerült megvalósítania azt, ami szinte lehetetlen: színpadot a semmiből, drámát az epikumból. Megvalósítja a szemé-

lyességnek azt a többletét, amit még az irodalomtörténetírás sem mindig érez ki Petőfi művéből. Mert nem egyszerűen a leírt szavakat tolmácsolja, hanem azt a sokféle lelkiállapotot, mely a költőből szinte lávaként dobta ki a mű szavait. Petőfi indulata, Petőfi tüze süt az ő hangjából. Az *apostol* tanítása kétségtelenül az egyik legnehezebb feladata a középiskolának. E felvétel olyan fogódzókat ad, amelyeket nem pótolhat semmilyen magyarázat, semmiféle tanári közvetítés. (A tájékozódás munkáját kitűnően segíti Fekete Sándornak a lemezhez mellékelt ismertetője.) (Hungaroton SLPX 13793–95)

Az irodalmi lemezek közül a legnépszerűbb bizonyára a *János vitéz* felvétele lesz. Petőfi remekét Törőcsik Mari mondja el Maár Gyula rendezésében. Ennek a tolmácsolásnak különös érdekességet kölcsönöz, hogy Törőcsik Mari közismerten idegenkedik a versmondástól, már-már drámai húzódozását egy alkalommal a televízió jóvoltából is nyomon követhettük. Persze a lemez nem pódium, s a *János vitéz* nemcsak vers, általa meg lehet teremteni azt az intim szférát, mely a mesélő és a mesét hallgató, befogadó gyermek között létezik. Maga a mű az előadásnak számtalan lehetőségét kínálja előadójának. Szólhat félelmetes erővel, amikor a gonosz boszorkány mondatait tolmácsolja, tragikai pátoosszal az óriáskirály várában lejátszódó epizódban, szándékolt naivitással és egyszerűséggel a falujába visszatérő János vitézt köszöntve és a megtalált boldogság ígézetében Tündérországban. Ezt a sokféle réteget a művésznő teljes, mondhatnánk végérvényes egységben idézi föl, „... mindössze azzal, hogy anyaként is, művészként is alámerül a feladatába, és olyan rendezőre bízta magát, aki őt mindenkinél jobban ismeri és feloldja: a költeménynek a megszokottság folytán már-már észrevehetetlenné vált izgalmait fedezi fel.” (Sóter István) A lemez ritkaság kivitelben jelent meg, a mű hangulatához, a tolmácsolás sokhelyütt revelációként ható újdonságához kitűnően illeszkednek Szelényi László színes reprodukciói. (Hungaroton SLPX 13814–15)

Juhász Ferenc. Ezt a címet viseli az a lemez, mely a költőt köszönti ötvenedik születésnapja alkalmával – Illés Endre vallomásos autográf kísérelő szövegével. A költő maga mondja el verseit, s ez a versmondás egyben önvallomás, önjellemzés is. Bármilyen kitűnő színész tolmácsolja is a verset, sosem mérkőzhetik az alkotóval, aki mindenkinél hitelesebben, belülről átvilágítva tudja kifejezni a műalkotás minden rétegét. A lemezen a következő művek hallhatók: Látomásokkal áldott életem; Babonák napja, csütörtök: amikor a legnehezebb; Tűzliliom az éjszakában; Himnusz az anyanyelvről (Részlet A halottak királya című eposzból); Üstökös-látók; Rezi bordal; A szarvassá változott fiú kiáltozása a titok kapujából.

Nehezen lehetne kiválasztani azt a művet közülük, amelyik a legnagyobb hatást teszi a hallgatóra. Juhász Ferenc magától értetődő természetességgel kalauzol verseinek világában. Ha a recenzens megengedhet magának némi szubjektivitást, hadd emelje ki mégis a Babonák napja, csütörtök . . . című verset, mely egyben modern költészetünknek is egyik legjelentősebb darabja. Kétség és hűség, szemlélődés és drámai beleézés csodálatos együttese ez a vers, melyet módunk volt már kitűnő színészek előadásában is hallani. Juhász Ferenc azonban többet mond el, mint eddigi tolmácsolói, hiszen érezzük minden szavában, hangjának minden rezdülésében, hogy a megszenvedett, a mindennapok harcaiban kiküzdött hűség kivételes hőfokú vallomása a költemény, melyet nyugodtan odaállíthatunk a kortárs világirodalom legnagyobb teljesítményei közé.

Fontos kezdeményezése a Hanglemezgyártó Vállalatnak, hogy költőjük tolmácsolásában veszi lemezre a verseket (rendkívül becses a tavaly megjelent Illyés-lemeznek az a néhány darabja is, melyet az író mondott el). Néhány évvel ezelőtt igazi, átütő sikert hozott például az a lemez, melyet a rádió archív felvételei alapján

készítettek. Babits mondja el rajta az Esti kérdést, és Móricz hangját is hallhatjuk. Ezt a kezdeményezést feltétlenül bővíteni kellene, hiszen sajnos az idő gyorsan múlik, s nem kevesen vannak, akikkel az imént még személyesen találkozhattunk, s ma már csak felvételek, műsorok alapján tudjuk rekonstruálni hangjukat, személyiségüket. A jelentősebb íróknak, költőknek feltétlenül alkalmat kellene teremteni arra, hogy lemezre is mondják verseiket, hiszen így legalább részlegesen kifoghatunk a könyörtelen időn. (Hungaroton SLPX 13816)

Irodalomtörténeti vonatkozásban is értékes az a három lemez, melyen Benkő Dániel *Bakfark Bálint* műveit szólaltatja meg (Hungaroton SLPX 11549, 11817 és 11893). Bakfark Bálint sorsa a 16. századi magyar művész tragikus életének nagyszerű és szomorú példája. A magyar zenének jelenlegi ismereteink szerint ő az első európai mértékkel is mérhető alakja. Ifjúságában Szapolyai János udvarában, majd 1526-ot követően a királyi udvarban élt. Buda elfoglalása után talajtalanul maradt, s külföldre ment, előbb Franciaországba, majd Lengyelországba, innen Bécsbe, II. Miksa udvarába; néhány évig János Zsigmond gyulafehérvári rezidenciáján tartózkodott, élete utolsó évei pedig Padovában töltötte. Életútja az otthontalanság, az otthonkeresés állomásai között telt, művészete azonban szinte teljesen harmonikus és homogén volt, amit a század nagy motettaírói többszólamú kórushangzásban fejeztek ki, azt ő hangszerének húrjain szólaltatta meg nagyszerű átiratokban. Van ebben jelképszerű is: míg a háborútól alig vagy egyáltalán nem sújtott európai udvarokban és művészeti központokban zavartalanul virágoztak a művészetek, s egyre több szólamban zengett az emberi hang, addig Bakfark egyetlen, törekeny hangszeren igyekezett meghódítani a vágyott teljességet. Csak örülhetünk, hogy életművének jelentékeny része hozzáférhetővé vált e három szép lemez jóvoltából.

Krúdy-fantázia címmel a Magyar Rádió Török Tamás rendezésében készített műsora jelent meg (ugyanő komponálta a műsört Krúdy művei alapján, a kísérőzenét Hidas Frigyes szerezte). A lemez főszereplője: Latinovits Zoltán. (Hogy az ő személye és versmondása milyen vonzó a nagyközönség számára, mi sem bizonyítja jobban, mint hogy Ady-lemeze, mely érdekes, tanulságos irodalmi vitát gyűrűztetett a Jelenkor hasábjain, második kiadásban is megjelent.) Azok közé a színészek közé tartozott, akik szuverén módon a maguk képére és hasonlatosságára formálták az anyagot, s ezt olyan szuggesztivitással, elhithető erővel tette, hogy még az alkatától esetleg idegenebb feladatokat is sugallatos erővel oldotta meg. Hát még, amikor Krúdy álmokból és látomásokból szőtt világát kell közvetítenie! Török Tamás merész feladatra vállalkozott: nem Krúdyt akarta megszólaltatni, hanem Krúdy képzeteit, s azt a saját szavainkkal nehezen kifejezhető lelki háttérrel igyekezett formába önteni, melyet Krúdy regényei keltenek bennünk. Ezt a vállalkozást teljes siker koronázta.

A Krúdy-kutatásban előbb ösztönös megérzések, majd mind tudatosabb felismerések formájában jelentkezik az a vélemény, hogy az író prózájának külön dallamvilága, „hangzsképe” van. Ennek felismertetésében, megismertetésében nagy segítségünkre lehet e lemez, melyen Latinovits Zoltán szinte kifogyhatatlan leleménnyel tolmácsolja a szavakat, mondatokat, melyek aztán észrevétlenül szimfóniává kerekednek, s egy eltűnő világ nosztalgikus, szépségben fogant, de az elmúlással is rezzenéstelenül szembetekintő igéző és bátor számvetésének gesztusait őrzik mindörökre. Az „álom-kompozíció” nagyobb szerepeiben rajta kívül Császár Angéla, Szénási Ernő és Turgonyi Pál szólal meg finom alkalmazkodással, kitűnő stílusérzékkel. (Hungaroton SLPX 13813)

Három színészünk kapott méltó alkalmat, hogy önálló lemezzel bizonyítsa a versmondás szépségét és a versekhez való affinitását. Ruttkai Éva lemezének címe: *Égi, földi szerelem* (LPX 13733). Elsősorban művészi alkatának sokféleségével, az idilltől a drámaig tartó hibátlan színskálájával ragad meg. A mai magyar költészetet három Szécsi Margit-mű, illetve Sarkadi Elveszett paradicsomának és Gyurkó László Az egész élet című darabjának egy-egy részlete reprezentálja. A lemez irodalmi szerkesztője és rendezője, Siklós Olga érezhetően inkább a színészi szerepekből igyekezett ízelítőt adni, reméljük azonban, hogy a következő lemez többet nyújt majd Ruttkai és a költészet kapcsolatából.

A Dunánál a címe Major Tamás József Attila-lemezének. (Hungaroton SLPX 13976) A rendező, Czapkó Endre jó érzékkel „hagyja” érvényesülni a színész sajátos versmondását, amely a József Attila-tolmácsolás első, autentikus hagyományát képviseli. Emlékezetesen szép a Flórának tolmácsolása, s megejtő humorral, ugyanakkor távlatot teremtve mondja el Major Tamás a Születésnapomra című verset. József Attilát sokan szavalnak ma már, s olykor jogosultnak érezzük, sőt, szerencsésebbnek is a Major Tamásétól eltérő értelmezéseket. De egyetlen pillanatra sem vonhatjuk ki magunkat versmondása szuggesztív erejének és természetességének hatása alól. Nem szaval, hanem közvetít, s így válhatik igazán hűségessé.

Kállai Ferenc Tóth Árpád nagyszerű versének címét választotta lemeze élére: *Esti sugárkoszorú* (Hungaroton SLPX 13801). E címválasztás is jelzi, hogy ízléséhez és alkatához leginkább a Nyugat nagy nemzedékének versvilága áll közel. Ragyogóan mondja Babits, Kosztolányi és Tóth Árpád verseit, az egész lemez legemlékezetesebb produkciója talán a Hajnali részegség egyre táguló, az „égi bál”-ig emelkedő tolmácsolása. Kállai egyszerű, póztalan, mégis magával ragadó versmondása a korszerű versértelmezésnek szép példáit kínálja.

Rónay László